

# Koronák, keresztek

Buza Péter

Negyven esztendeje, 1978. január 5-én a késő esti órákban landolt a különgép Ferihegyen. Sok évtizedes huzavona után hazaérkezett Szent István koronája és a magyar történelemben koronázási ékszerekként ismert, fejedelmi kollekció. Az amerikai hadsereg őrizetében eltöltött hosszú-hosszú esztendőik után. Azon a régvolt csütörtökön – kivételes szerencsémre – jelen lehettem a Parlament Vadásztermében a szakértői átadás-átvétel hivatalos aktusán. Koronák és keresztek emlékét idézve veszem magamnak most a bátorságot, hogy eltűnjödjem köz- s magántörténelmünk mindig személyes fordulatain, s hogy elmondjak alig valamit Soltész Pistáról, „nemzetes” éveimről.



A háború utáni Magyar Nemzet legszebb korszakának főszerkesztője (1982)

A bejárat közelében állok a Makovecz-ravatalozóban. A halott két fia, lánya, családtagjaik veszik körül a ravatalt. Meg a szomszéd a Trombitás utcából, *Ungváry Krisztián*. *Harkányi Endre*, a mindhalálig kitaró barát. Egy-két idős kolléga még, a réges-régi redakciókból. A későbbiekből, a húsz-negyven évvel ezelőttiekből senki. 2017. augusztus 1-én meghalt *Soltész István*. Főszerkesztőm az 1980-as évek második felében.

Jellemző paradoxona a test- s lélek-közeli világnak, hogy éppen az ő igazgatása alatt – s nem ellenére! – lett a rendszerváltás napilapja éppen a Magyar Nemzet. Holott, mint sokat próbált katonáját, „rendet teremteni” vezényelte oda 1982-ben egy-pártja. Magántörténelme a legkevésbé sem

példa nélküli. Ahogy az sem, hogy halálára egyedül maradt. Az urnához támasztott fotón mosolyog. Lehetne mosolya gunyos, széles, lenéző, lehetne vigyorgásig torz, fagyos. Szelíd, bátor, kegyetlen. Pistáé őszinte. Szívből áradó. Elfogadó.

1987. november 14-én jelent meg a Magyar Nemzetben *Pozsgay Imréné*nek, a Hazafias Népfront akkori első emberének kolumnás interjúja, befogadva a Lakitelki Nyilatkozat szövegét. 170 ezer példányban nyomták az idő tájt az újságot. Fél óra alatt fogyott el a standokon. Természetesen a taktikázó Pozsgay utasította a közlésre Soltészt – ha tetszik, a „saját lapját” –, s bár azokban az időkben a főszerkesztő talán már mondhatott volna a parancsra nemet, Soltész engedelmeskedett.

Néhányszor megírták már ezt a történetet, s a következményeit. A párt ellentámadása – maga a felháborodott *Kádár* vezényelte – főleg Pozsgayra zúdult. De Pista se maradt ki a viharból. Két teljes napon át fizioiogiás csuklás gépfegyverkattogása akadályozta a beszédben. S nem mosolygott újra, csak a harmadik napon.

## Az első éjszaka

*Szent István* koronája és kísérő ékszerei, a palást meg a dokumentumok negyven esztendeje, 1978. január 5-én este érkeztek haza az Amerikai Egyesült Államok hadseregének Fort Knox-i bázisáról. Soltész volt a főnököm akkor is, aki, mint a Tájékoztatói Hivatal osztályvezetője, az esemény sajtószervezését vezényelte. Engem – beosztottját – jelölt ki a talán legizgalmasabb jelenetek helyszíni ügyeletesének. Így lehettem ott a szakértői átadás-átvétel ceremóniáján.

Bő egy éve dolgoztam már akkor az „állami sajtóigazgatásban”, ahogy némi eufémiával magam is megjelöltem munkahelyemet, amelytől aztán, naivitásom szüzességének elvesztése után nem sokkal, saját kezdeményezésemre, el is köszöntem. Mert igaz, hogy főleg „csak” rossz beszédeket írtam (és ha például *Aczél* volt a megrendelő, egyetlen mondatom sem maradt meg), igaz, hogy a parlamenti bizottságok sajtónyilvánosságának szervezése volt az első számú, politikailag viszonylag neutrális feladatomban (már amilyen nyilvánosságról s egyáltalán, érdemi bizottsági munkáról ez idő tájt szó lehetett), továbbá Soltész közvetlen munkatársaként dolgozhattam az új sajtótörvény paragrafusain (jóval több szabadságot adott az addiginál, de ma már tudom, sokkalal együtt, nem a törvény dönti el a sajtó szabadságát), de szinte semmi sem tetszett abból, amit láttam, átéltem, s lassan megértettem. Így aztán, kihasználva az első adódó lehetőséget, két esztendővel a most megidézendő késő esti esemény után elmenekültem tudományos rovatvezetőnek az *Interpress Magazin*hoz. Hogy aztán újabb két évre rá a Magyar Nemzetnél kössék ki. Ugyanezt a munkakört ajánlotta akkor Soltész az egyetlen magyar értelmiségi napilapnál (most egy sincs, s ez se volt csupán az).

1978. január 5-én, csütörtökön, 21.45-kor gyülekezett a fogadóbizottság a Ferihegyi repülőtér kormányvárójában. Dekoráció, magyar és amerikai zászlók. A főépület erkélyén „kb. 2–300 fő budapesti dolgozó helyezkedik el”. Az amerikai különgép a főépület előtt állt meg, itt sorakozott fel a katonai díszegység. A gépből hat katona segítette ki a koronát és a koronázási ékszereket tar-

fotó: MTI - Pap Jenő



Két állami Csajka, a Robur s egy MALÉV-Catering-elem: az ékszerek ládája ezen keresztül érkezik meg a tehergépkocsi rakterébe

talmazó ládát, a kiterített koronázási palástot körülzáró dobozt, elhelyezve azokat „a különgepnél álló ROBUIR típusú zárt rakodó terít” gépkocsiban, amelyet „magyar gépkocsi zászló díszít”.

Féltizenegyre a XIII. kapuhoz futott be a Robur. Targoncára rakták a ládát és a palást tokját, liften szállították a főemeletrre. Az amerikai szakértői delegáció tagjai ezzel egy időben egy másik bejáraton léptek be a Parlamentbe, s nem győztek csodálkozni, míg a fölépcsőn fölérték a kupolacsarnokba, majd a Vadászterembe, milyen váratlanul pazar ez a budapesti épület.

Hevenyészett jegyzeteimből rekonstruálom a továbbiakat.

„Hat katona gurítja be a ládát, hozza a tokot. Vasalt láda. Egy úr – nem Covey, nem a főnök – kulcsokat vesz elő. Kínlódik. Nehezen talál bele a főzárba. Gyöngyözik a homloka. Fülep próbál segíteni. Háromszor fordul a főkulcs. Első, második, harmadik lakat. A pántok lenyílnak a láda oldalán. Előkerülnek a habszivacs védőbetétek. Egy tasakban zománctöredék. Kettlen emelik a korona habbal körülvevett dobozát. Covey két kézzel, mintha madarat fogna, veszi kézbe az ékszert, felemeli. Jobbra fordul a kereszt. Fülep elővesz a zsebéből egy koronás pénzérmét. Az amerikai főszakértő mosolyogva nyugtázza tévedését. Fordít rajta, most már balra dől a kereszt. A pihenjben álló katonák lelkes hangzajjal hajolnak előre. Covey benyúl a

korona testébe, lassan, óvatosan körülforgatja az öklén. Egy pótoltt gyöngyöt mutat, hogy az nagyobb, mint a többi. Kocsis Éva szabócentivel megméri a fejké területét. Ráteszik a párnára, eligazítva a lecsüingő díszeket. Fülep nagyítóval vizsgálja. Mutat valamit a pántnál. Covey acél mérőszalaggal magasságot mér. Közben a kereszt megmozdul. Billeg a helyén, jobb felé. Az asztal mellett térdelve, szemmagasságból újra körbenéz. Visszarakják a dobozba, a csüingőket eligazítják. Kocsis lerokad egy székre. Az amerikai kivieszi a második dobozt. Az országalmát. Háromszor is hozzápróbálja kezét-tenyerét. Fülep megtörli egy papírzsebkendővel. Visszaülfyesszi a bársonyra. Kiteszik az asztalra a jogar tokját. Covey felemeli. Nagyítóval végigtapogatják. Szvetlik Joachim és Kocsis Éva. Egy hímzett szalag is rejtőzik a tokban. Ferdén feltámasztva mutatják a jogart a fotósoknak. Csilingelnek a gyöngyök. Most a nagy faláda legalsó szintje, fentről a harmadik kővetkez. A kard tokban. Óvatos mozdulattal kihúzzák. A tok piros bársony. Próbálgatják a fegyver élet. Fülep a markolatot nagyítózza. Visszagörbül, nem a kéz felé hajlik a védő kosara. Zsákocskák okmányokkal. Dokumentumok, szakértői jelentések gépiratai. Egy szalagos mappában fekszenek együtt a papírok. A palást tartó-védő tokja két felét csavarok fogják össze. Felemelik a már szabadon mozgatható felsőt. Habszivacs takarja a szövöet. Leveszik, s alatta ott csillog-villog az aranyfondállal szőtt kelme. Gazdagon gyöngyös gallér. Nagyítóval nézik végig minden négyzetcentiméterét. Méreteket vesznek.”

Nagyjából egy óra telhetett el azóta, hogy belefogtak a tárgyak vizsgálatába. A leírakból kiviláglik, hogy egyszerű ellenőrző processzusról volt szó: a két fél közösen győződött meg arról, hogy minden épen megérkezett (Fort Knox is helyszíne volt egy megelőző, sokkal alaposabb szemrevételezésnek, ezt 1977. december 14–16 között végezték el közösen az Egyesült Államok és a magyar kormány szakértői).

A mostani átvételről fogalmazott jegyzőkönyvet már Fort Knoxban megírták, legélték. Victor Covey, az Amerikai Nemzeti Galéria munkatársa, a szakértői delegáció vezetője és Fülep Ferenc, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója megegyeznek: javítanak rajta. S a bevezetőt elvetik. Az okmányt a hivatalban, küldönci közreműködésemmel, újragépelik. De előbb hitelesítik a kézzel javított példányt is. (Lemásoltam, eltettem, azóta őrzöm, megmutatom.)

A jegyzeteimben említett két további szakértő szereplő Mojzes Miklósné dr. Kovács Éva, az MTA Művészeti Kutató Csoportjának tudományos főmunkatársa és Szvetnik Joachim, az Iparművészeti Múzeum főresturátora voltak.

fotó: MTI - Vigovszky Ferenc



Thomas Gerth amerikai magyar referens és Fülep Ferenc a láda kinyitásával kísérleteznek

A Vadásztermet bezárták, a katonák kivételével minden jelenlévő, talán húsz-huszonötön lehetünk, átvonul a Gobelin terembe. Koccintás következik (Soltésznak, nekem, a fotósoknak nem jut pohár) kevés pezsgővel. Elmúlt éjfél.

Hosszú-hosszú szünet után megkezdődik a királyi ékszerek első éjszakája, itthon, újra Magyarországon.

### Kádár távollétében

Nyilvános részben publikált dokumentumokból rekonstruálható, milyen politikai-diplomáciai előkészítő munka zajlott az 1945-ben az amerikai hadsereg őrzetébe került teljes kollekció hazatértének engedélyezése ügyében.

1945 júniusában váltott először iratot a tárgyban a magyar külügy és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai missziója. Ennek nyomán a magyar koalíciós kormány, 1946 augusztusában odanyilatkozott, hogy kéri az együttes további amerikai őrzetben tartását.

1951 áprilisában az akkori amerikai követ közölte a magyar külügyminiszterrel (Berei Andorral), hogy országa kormánya a letétként kezelt ékszereket „meghatározatlan ideig” nem kívánja visszaadni.

1964-ben a külügy a nagykövet útján az őrzéssel kapcsolatos tájékoztatásra kérte az Egyesült Államokat, amire viszonylag részletes hivatalos válasz érkezett 1965. január 6-án. Egyetlen passzusát idézem, amely politikai nyilatkozat értékű eleme az USA érvényes álláspontjának: „Az Egyesült Államok kormánya megérti, hogy Magyarország számára a koronaékszerek a magyar nemzeti hagyomány szimbólumát jelentik. Elismeri ezek magyar nemzeti tulajdonát és éppen ezért szándékában van ezeket visszaadni, megfelelő időben, az országaink közötti kapcsolatok megfelelő alakulása esetén.”

1973 tavaszán Rogers, az akkori amerikai külügyminiszter, tudatta Péter János magyar külügyminiszterrel, hogy Amerika a Vatikánál puhatolódott, vállalná-e a visszaszolgáltatásban a közvetítői szerepet. De ettől a Szentszék elzárkózott.

1975 augusztus elsején Puja Frigyes találkozott Henry Kissingerrel, s kezdeményezte: vizsgálják meg, lehet-e lépni az ügyben. 1976 májusában Székér Gyula miniszterelnök-helyettest udvariassági látogatáson fogadta Ford elnök, aki kifejezte megértését, s megígérte, a kérdést újra megvizsgálják.

Már Carter elnöksége idején, 1977 nyarán el is készült a javaslat a State Department irodáiban, de diplomáciai úton feltettek



Victor Covey az instrukciónak megfelelően átbillenti a keresztet

két előzetes kérdést Magyarországnak: Kik lennének a fogadó delegáció tagjai? (Mert a kommunista párt tényezői semmiképpen sem dominálhatnak.) Továbbá: kötelezettséget vállalnak-e idehaza arra, hogy lehetővé

teszik az ékszerek megtekintését a nagykövetség számára.

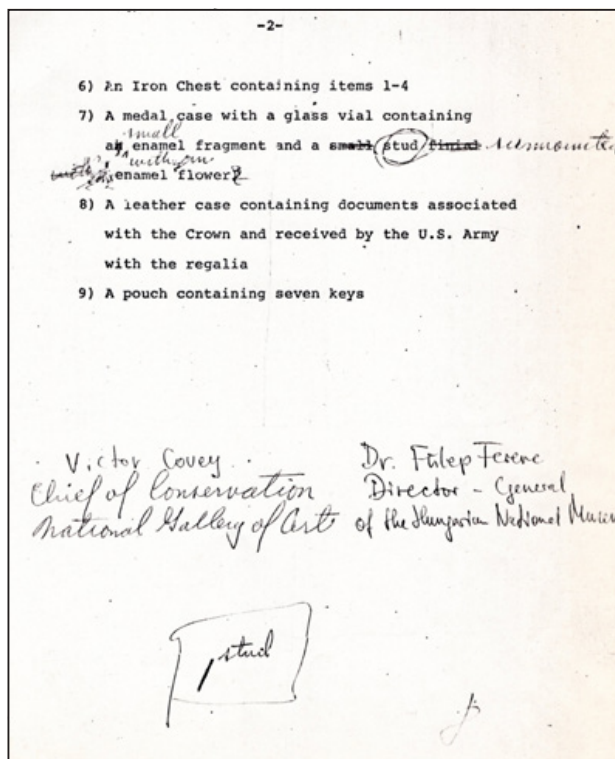
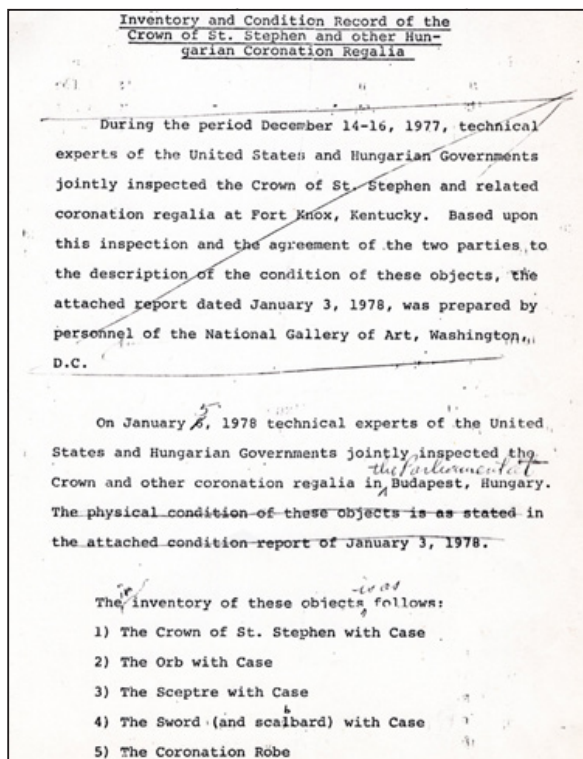
A megnyugtató választ követően, 1977 szeptemberében Cyrus Vance külügyminiszter az ENSZ soros közgyűlésén közölte



Előkerül a jogar. Sztvetnik Joachim (balszélen), Victor Covey, Thomas Gerth (takarva), Mojzes Miklósné dr. Kovács Éva és dr. Fülep Ferenc

fotó: MTI - Vigovszky Ferenc

fotó: MTI - Fényes Tamás



Pujával, hogy a korona visszaadására „hamarosan sor kerül”.

Vance a szakértői vizsgálat másnapján, a január hatodikai hivatalos ceremónia nyitányaként tízperces beszédet tartott a Parlament kupolacsarnokában. Záró bekezdései rímelnék a hazatérés előzményeinek idézett hangsúlyaira: „...Mi elvállaltuk a korona megőrzésével járó felelősséget, amikor az események ezt a felelősséget ránk ruházták.

Annak tudatában és abban a hitben tettük ezt, hogy a korona a magyar nép tulajdona. E történelmi kincsnek, amely közel ezer évig jelentős szerepet játszott a magyar nemzet történelmében, Magyarországon kell lennie, hogy az ország népe, az emberek mindenütt becsben tarthassák.

A korona visszaadása tükrözi és bátorítja népeink és kormányaink kapcsolatainak fejlesztését, s találkozik a magyar nép nemzeti reményeivel. A korona Magyarország szellemét, hitét és nemzeti függetlenségét jelképezi. Reméljük azt is, hogy elő fogja mozdítani a helsinki záróokmány szellemének érvényesülését, amely iránt az amerikai és a magyar nép alapvetően elkötelezte magát.”

Az ünnepélyes átadáson résztvevő amerikaiak listájában főleg hivatalos személyek nevei sorakoznak (Carter hat képviselője s a négy kongresszusi tag mellett). A társadalmi delegáció tagjai közül három emigráns magyar: Deák István, Gombos Zoltán, Szentgyörgyi Albert.

### Szent István koronája és más magyar koronázási jelvények jegyzéke és állapota

1977. december 14–16 közötti időszakban az Egyesült Államok és a magyar kormány technikai szakértői közösen megvizsgálták Szent István koronáját és az ahhoz tartozó koronázási jelvényeket a Kentucky államban lévő Fort Knoxban. E vizsgálat, valamint a két félnek ezen tárgyak körülményeinek leírására vonatkozó megállapodása alapján a washingtoni Nemzeti Művészeti Galéria személyzete készítette el a csatolt jelentést 1978. január 3-i dátummal. [A teljes bekezdés áthúzza – B. P.]

1978 január 6-én (javítva: 5-én) az Egyesült Államok és a magyar kormány technikai szakértői közösen megvizsgálták a koronát és a többi koronázási jelvényt Magyarországon [beszúrva: a Parlamentben – B. P.], Budapesten.

Ezen tárgyak fizikai állapota olyan, amint azt az állapotáról 1978. január 3-án készített csatolt jelentésben van. [az előbbi mondat áthúzza – B. P.]

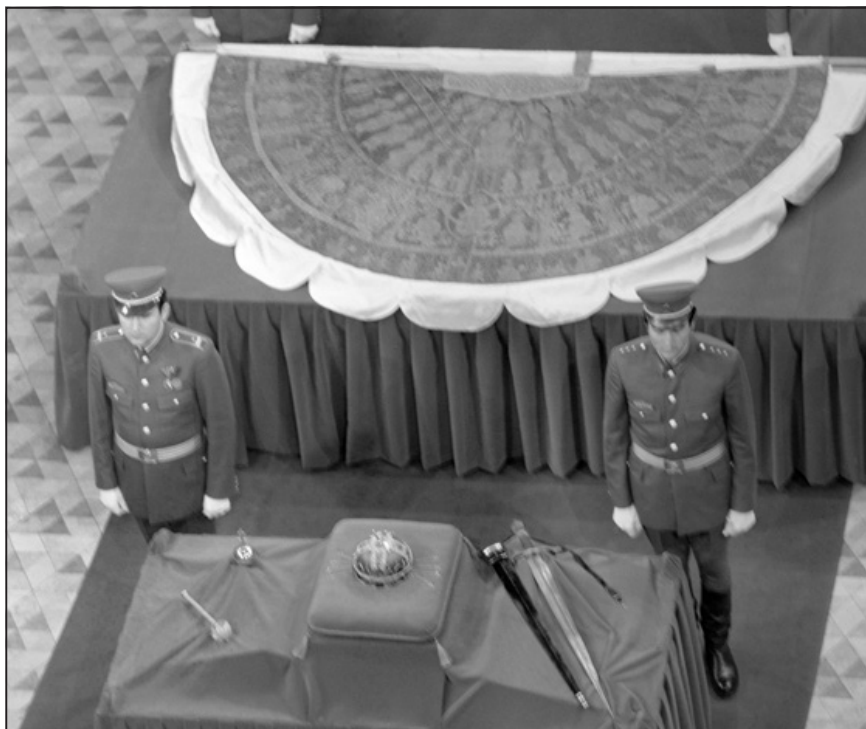
Ezek inventára [kiegészítve: ahogy alább következik – B. P.]

1. Szent István koronája ládával
2. Az országalma ládával
3. A jogar ládával
4. A kard (és a hüvely) ládával
5. A koronázási palást
6. Egy vasláda, amely az 1-4 pontokban foglaltakat tartalmazza
7. Egy érem-doboz üvegfiolával, amely egy email töredéket és egy email virággal körülvett virágdísz tartalmaz
8. Egy bőrdoboz, amely a koronával kapcsolatos dokumentumokat tartalmazza, s amelyet az Egyesült Államok hadserege a jelvényekkel kapott
9. Egy erszény, amely hét kulcsot tartalmaz.

Victor Covey  
a Nemzeti Művészeti Galéria  
megőrzési főnöke [főrestaurátora – B. P.]

Dr. Fülep Ferenc  
a Magyar Nemzeti Múzeum  
főigazgatója

A magyar oldal kiválasztottjai között vannak (s persze ők is pártpolitikusok). Apró Antal, az országgyűlés elnökeként jelöltetett



fotó: MTI - Fényes Tamás

Az átadási ünnepségen

ki viszontbeszédet mondani. Ott állt körülötte Aczél György, természetesen Pozsgay, Trautmann Rezső, Puja Frigyes, Korom Mihály, Péter János, Kállai Gyula, Szépvölgyi Zoltán. Az egyházak vezetői (Lékai, Bartha, Héber), a szakszervezet, a nemzetiségi szövetségek első emberei.

Nagy vonalakban teljesült tehát az egyik feltétel, Kádár János távol tartotta magát az eseménytől. Hogy a korona s az ékszerek megszakítatlan nyilvános bemutatása az ország közönségének miként alakult az ígéret óta eltelt negyven évben? Többé-kevésbé ez is teljesült. A részletek megítélését az olvasóra bízom.

Az egyik oszlop diszkrét takarásából ketten figyeltük az eseményeket. Soltész Pista és e sorok írója. Nem emlékszem a későbbi nemzeti évekből arra – de az akkori jelen beszélgetéseiből se –, hogy a főnökömnek mi volt a személyes viszonya a koronához, az átadás-átvételhez. Ami engem illet, életem legfelemelőbb élményei egyikeként tartom számon a körülöttem akkor történteket.

### Tréfaferő élet

„Ezt a gesztust ajándéknak szánom neked” – mondta Soltésznek otthonában, a Trombitás utcában Illyés Gyula. Mármint a neve ősi eredetű magyarazó szófejtés gesztusát. Ezt olvasom a Szabolcs-Szatmár-Beregi Almanach biográfiai cikkében. Pista persze pontosan tudta addig is, hogy az erdőirtással maguknak lakóhelyet teremtő, ide költöző telepések

első emberét – bíróját – hívták sokszáz évvel ezelőtt soltésznek. Azok is, akik a 18. században költöztek Békésbe, a mai Szlovákiából. Tudta mindezt jól, lévén büszke tírják maga is. A néprajzban való jártasságát több kötet tanúsítja. A nyírségi bokrokba Békésből tovább vándorló népcsoport vezetőjét, az ősapját, *Tréfaferő Soltész*nek hívták – jelentsen ez a ragadványnév bármit is.

Egy hold illetményfölddel s nagy családdal kínlódo tanyai evangélikus tanító volt Pista édesapja, idősebb *Soltész István*. 1945-ben tízfuszban halt meg egy orosz lágerben, ahová püspöke kérésére önként indult el azzal a hétezer (!) Nyíregyházán összefogdosott magyarral, akiket elhurcoltak –, hogy hite parancsára tolmácsuk, segítőkük lehessen.

Most temetett legidősebb fia 1926-ban született. Kamaszként a nagyváradi hadapródiskola növendéke volt. Már fiatal felnőttként a Kossuth Gimnáziumban érettségizik majd: 18 évesen esett hadifogságba, ott vehette kézhez édesanyja levelét: árván maradtunk, apádat elvitte az orosz.

Hazaszökött, családfenntartónak. Két év mezőgazdasági, ipari segédmunka után szegődött el balra, újságírónak a nyíregyházi *Farkas Pál*hoz, a Magyar Nemzeti Front lapjához. Aztán ötvenhatban, már a megyei napilap forradalmi főszerkesztőjeként bocsánatot kért minden régi olvasójától.

Parkolópálya következik, ismét néhány elveszett év. Végre mégis újra újság, az örök szerelem. Előbb a Debrecen szerkesztősége,

majd a hetvenes évekre fordulva a frissen alapított „kormánylapoz”, a Magyar Hírlaphoz kerül. Onnan pedig pártja – mert idővel újra egymásra találunk – átvezényli a Tájékoztatói Hivatalhoz.

Születése, eszmélése, sorsa a mindenkori szegények oldalára állította, s ez eleinte egyet jelentett a baloldalisággal. Ahogy aztán e két attribútum elszakadt egymástól, hite s abban megpróbáltatásai magukkal sodorták, olykor próbára téve veleszületett tisztességét.

Az után, hogy 1989-ben méltatlan körülmények között el kellett köszönnie a Nemzettől (kényszerből nyugdíjba vonulnia), nem volt olyan esztendő, hogy egyszer-kétszer ne kerestem volna fel. „*Ritkán jön* – írta be dedikációként egyik nekem ajándékozott kötetébe – *de akkor nagyon*”. Hosszú-hosszú órákon át beszélgettünk ilyenkor (részben közös) történelmünk csapdáiról, meg arról, lehet-e útvesztőbe keveredve jó utat találni.

Nem hitte, nem gondolta, hogy valaha is megtalálta.

Talán öt éve, hogy Pista fia azt tanácsolta: ne menjek többé az apjához. Nem ismerne meg. Előbb csak nem írt. Aztán már nem olvasott, tévét nem nézett, rádiót nem hallgatott. Végül már nem is beszélt. Kilencvenkét évesen, semmiről sem tudva már arról ami volt s ami van, múlt el a világból.

Szép kort ért meg – szoktuk mondani, meggondolatlanul.

Szép kort? ●

### SOLTÉSZ ISTVÁN újságíró. Nyíregyháza.

1926. febr. 28. **Sz:** Soltész István, Gönczi Mária. Nős, 1962, Bakó Ilona. **Gy.:** István, 1951, László, 1952, Katalin, 1962. **T.:** ELTE, 1955–56, JATE, 1962–63. **É.:** 1948–56 Nyíregyházán újságíró, 1956–57 főszerk., A MÚOSZ-ból kizárják, 1957–60 a Mozi-üzemi Váll. ig., a HNF Szabolcs-Szatmár m. titk., 1960–62 az MSZMP-ből kizárva, fizikai munkás 1962–69 Debrecenben, 1969–75 a *Magyar Hírlap*nál újságíró. 1975–82 a Min. tan. Tájékoztatói Hív. munkatársa. 1980–82 eln. h., 1982–89 a *Magyar Nemzet* főszerk., a HNF Orsz. Tan. tagja. 1985 országgy. képvis. jelölt. Rózsa Ferenc-díj (1975). **F. m.:** *Utazás az új Magyarországon* (1951), *A belpolitikai újságírás* (1977), *El kell menni katonának* (1981), *Szoros poroncsolat eljött* (1986), *A nemzetiségi politika a tájékoztatásban* (1986), *A Rajk-dosszié* (1989), *Ősi nagyszonyok. Árpád-házi királynék* (1997), *Árpád-házi királynék, Szentek és szeretők* (1999), *Magyar királyi városok* (2000). **Hobbi:** kat. néprajz. kut. (*Magyar és nemzetközi ki kicsoda*, 2004. Utolsóként megjelent munkája: *Árpád-házi királynéok Európában* – 2002 – már nem került be a biográfiai kötetbe)